

Sonuç

RIFAT N. BALI

“Biz herkes gibi değiliz. Herkesin yaşadığı yerlerde yaşayamayız.”

GİRİŞ

12 Eylül 1980 tarihinin Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yaşamında bir milât, bir kırılma noktası olduğu malûmdur. O gün gerçekleşen ihtilâl Türkiye'nin siyasi ve fikir hayatını bir deprem yaratacaktı. Ancak 12 Eylül ihtilâlinin bir diğer çok önemli etkisi, darbe sonrasında ithal ikamesi ve kota sistemine dayalı kapalı ekonomiden, ithalatın tamamen serbestleştiği serbest piyasa ekonomisine tedrici geçiştir. İlk başta sadece ekonomik bir dönüşüm olarak algılanabilecek olan bu radikal değişim aslında insanların hayatlarını derinden etkileyecek bir değişimin öncü sinyalleriydi. Bu değişimin gündelik yaşamı baştan aşağıya sarsması kaçınılmazdı. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sadece bir ekonomik program değişikliği değildi. Devletçiliğin, tekelciliğin sona ereceğinin, Batılı yaşam tarzının mağaza vitrinlerinden, basından ve siyah beyazdan renkliye dönüşecek televizyon ekranlarından evlerin içine kadar nüfuz edeceğinin işaretiydi.

Seksen sonrasında hızla gelişen ve büyüyen ekonomi nitelikli genç profesyonellere ve girişimcilere parlak bir gelecek vaat ediyor, bankacılık, finans sektörleri ve yabancı sermaye yatırımları ile birlikte hizmet sektörü büyük bir patlama yaşıyordu. Önde gelen Türk ve Amerikan üniversitelerinden mezun gençler bu yeni sektörlerin en gözde insan kaynağıydı. Amerika'da doğan ve "yuppie" olarak anılan genç profesyonellerin "yerli" emsallerine rastlanmasının seksenli yıllar olması bu nedenle tesadüfi değildir. İstanbul nüfusunun hızla artması, kent merkezinde "lüks" sayılabilecek niteliklere sahip apartman sayısının bu yeni insanların arayışlarını karşılayacak evsafa olmaması gibi nedenlerden ötürü şehrin Maçka, Teşvikiye, Nişantaşı, Ulus, Boğaz güzergâhı gibi semtlerinde yaşayan "İstanbullu" profili elli ve üst yaş grubuna ait Türkiye ortalamasının üstünde gelir düzeyine sahip ailelerdi. Buna karşılık otuzlu yaşlardaki gençler artık anne ve babalarının bu yaşam tarzlarını istemiyor, Amerika'da yaşadıkları yıllarda gördükleri veya televizyon dizilerinde seyrettikleri kentin çevresinde yer alan bahçeli, ferah müstakil evlerde oturmayı hayal ediyorlardı. Bu hayal apartman dairelerinden sitelere geçişi tetikleyecekti.

APARTMANLARDAN "SİTELER"E

"Özallı Yıllar" olarak adlandırılabilir seksenli yıllarda yani serbest piyasa ekonomisi uygulamasının en tepede olduğu dönemde büyüyen ve zenginleşen yeni girişimci sınıf ve bu sınıfın istihdam ettiği genç profesyoneller artan gelir düzeylerine uygun yeni bir hayat tarzı arayışı içindeydiler. Çoğunluğu Amerika'da eğitim görmüş bu yeni sınıf Amerika'da yaşadığı yıllarda edindiği veya imrendiği bu hayat tarzını Türkiye'de de sürdürme arayışındaydı. Bu yaşam tarzı neydi? Bu yaşam tarzı kent merkezinde çalışıp şehrin çevresinde kurulu, ortak rekreasyon tesislerine sahip, müstakil bahçeli, yüzme havuzlu villa ve evlerden oluşan ve eskinin mahalle havasını yansıtmaya çalışan lüks yerleşim merkezleriydi. Türkçeye Amerika'dan ithal edilen "life style" kavramının "yaşam tarzı" olarak yerleştirilmesiyle birlikte bu yeni kavram bu mekânların reklam ve tanıtım metinlerinden hiç eksik olmayacak-

tı. Bu arayışa cevap verebilecek mekânlar emsallerine Amerika'da rastlanan, Alkent ve Kemer Country ile simgeleşen “korunaklı cemaatler” veya “siteler” idi. Toplumsal piramidin en tepe noktasındaki seçkinlerin alım gücüne hitap eden bu mekânlar için talep halen mevcut olduğundan yenileri inşa edilmeye devam ediyor. Ancak hem oldukça yüksek meblağlara satıldıklarından, hem de kent merkezinden oldukça uzak bölgelerde olmalarından dolayı seksenli ve doksanlı yıllarda oluşan yeni toplumsal sınıfların tamamının arayışlarına cevap verecek durumda değiller ve esas itibarıyla yüksek gelir düzeyine sahip genç çiftlere, serbest meslek sahiplerine ve emeklilere hitap etmekte.

REZİDANSLAR

Seksenli ve doksanlı yıllarda ortaya çıkan “Yeni Türk İnsanı” profili sadece yüksek gelir düzeyli ailelerden oluşmuyordu. Onların dışında kalan bir diğer değişik sınıf daha vardı. Bu da yalnız yaşayan genç işadamları ve işkadınları idi. Bu yeni sınıfın ihtiyacı “korunaklı siteler” değildi. Bu nedenle doksanlı yıllarda “bekâr, kentli, kariyer sahibi” gelir düzeyi yüksek genç işadamları ve işkadınlarını hedefleyen, bekâr insanların ihtiyaçlarını karşılayacak konforlu bir yaşamın hizmetlerini (sekreterya, çamaşır yıkama, spor salonu, yüzme havuzu gibi) sunan “Rezidanslar” ardi ardına yükselmeye başladı. Genellikle İstanbul'un çevre yollarına yakın merkezlerinde¹ inşa edilen bu yeni binalar sadece yüksek gelire sahip “yerli” genç insanlara hitap etmemekte, büyük bir ticaret ve finans merkezi haline gelen İstanbul'da yaşayan uluslararası şirket yöneticileri, konsolosluk mensupları gibi kentin yabancı sakinlerini de hedeflemekte. “Rezidanslar” bekâr olduklarından henüz yerleşik bir yaşam tarzına sahip olmayan İstanbullulara sunulan pahalı ve kaliteli bir ara çözüm. Rezidansları seçen İstanbullular için buraları, hayatlarının ileriki yıllarında evlenip düzenli bir tempoya geçtiklerinde Zekeriyaköy civarındaki “siteler”de edinecekleri yeni hayat tarzı kalitesinde ancak kentin yüksek gerilimli hayatı içinde sıkışmış kalmış mekânlar.

1 Örneğin Şişli'deki Elit Rezidans veya İhlamur Yolu'ndaki Polat Tower Rezidans.

BEYOĞLU ÖZLEMİ

Her şey önce Beyoğlu veya Frenkçe adıyla Pera ile başladı.... Daha sonra Ortaköy, Cihangir, Galata, Asmalımescit, Kuzguncuk, Balat-Fener ile devam etti. Günümüzde İstanbul'un bu değişik semtlerinde görülen, "nezihleştirme", "mutenalaştırma" veya "soylulaştırma" olarak adlandırılan kentsel gelişimin başlangıcı seksenli yıllara uzanmakta. Seksenli yılların başında dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın başlattığı Tarlabası yıkımlarıyla İstanbullu elitlerde doğan "Beyoğlu duyarlılığı", aynı dönemde gelişmeye başlayan eski kartpostallarda ve gravürlü seyahatnamelerde kalan Dersaadet günlerini derin iç çekmeleriyle anan "eski İstanbul nostaljisi" ile çakışıyordu. Bu nostalji öyle bir hal almıştı ki artık seksenli yıllarda pek revaçta olan hafta sonu etkinliklerinden biri Fest Turizm'in başlattığı daha sonra diğer turizm şirketlerinin devam ettirdikleri ve Prof. Dr. Murat Belge, Prof. Dr. İlber Ortaylı, Prof. Dr. Jak Deleon gibi ünlü öğretim üyesi rehberlerin eşliğinde yapılan İstanbul gezileriydi. Bu gezilerin en çok rağbet görenleri ise Beyoğlu, Galata, Haliç semtlerini kapsayanlardı. Böylesi bir iklimde İstanbul'un elit kesiminin en büyük yakınması şehrin taşralaşması, Anadolu'dan gelen "kara kalabalıklar"ın lahmacun ve kebab kültürüyle birlikte şehri istila etmeleriydi. Bu özlemde eski adıyla Grande Rue de Péra veya Cadde-i Kebir, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkleşmiş adıyla İstiklâl Caddesi, popüler kültüre mal olmuş adıyla da Beyoğlu'nun simgesel bir önemi vardı. Sebebi ise birçoktu. Beyoğlu daha nezih bir yaşam, gündelik hayatlarında kültüre daha öncelikli bir yer veren İstanbullular için kurtarılması gereken bir bölgeyi temsil ediyordu. Gelişmeler de bu yöndeydi. Yeni kitabeveleri, yayınevleri, sanat merkezleri, sahafların açılmasıyla birlikte Beyoğlu kısa zamanda İstanbul gençliğinin yeni kültür ve eğlence merkezi haline geldi. Ancak Beyoğlu doksanlı yılların başında bir kültür semti haline gelmesine rağmen henüz entelektüel elitlerin cazibe merkezi değildi. Cazibe merkezi haline gelmesi için reklam, halkla ilişkiler, medya, yayıncılık ve sanat sektörlerinde çalışan genç profesyonellerden oluşan ve Batı'da kısaca "bobo"

olarak anılan “bohem burjuvalar”ın ortaya çıkmasını beklememiz gerekiyordu.

“BOHEM BURJUVALAR”IN GÖZDE MEKÂNLARI

“Bobolar” Beyoğlu ile başlayan, Ortaköy, Galata, Kuzguncuk, Cihangir, Galata, Asmalımesit, Fener-Balat ile gelişmeye devam eden yeni yerleşim mekânlarının yeni sahipleri, yeni sakinleri. İstanbul’da beliren bu yeni sınıfı “bohem-burjuvalar” olarak adlandırmak çok doğru değil. Burjuva oldukları kesin ancak bohem oldukları çok kesin değil. Bu yeni semtlerde yaşayanların çoğunluğu yabancı uyruklu gazeteci, öğretim üyesi, sanatçı ve kentin “yerli” sakinleri. Bu “yerli” sakinler ise yazar, sanatçı, öğretim üyesi, medya, reklam ve yayıncılık âleminin çeşitli kademelerinde mevki sahibi genç insanlar. Bu insanların (Kuzguncuk ve Fener-Balat hariç) bu semtlere yerleşmelerine yol açan ortak özellikler buraların Beyoğlu’na yakın, geçmişte gayri Müslimlerin yoğun olarak yaşadıkları semtler olmaları. Bu vasıflar bu semtlerde yaşayan insanlar için neden önemli? Buralarda yaşayan genç insanların ezici çoğunluğu kendilerini çevreleyen İstanbullular tarafından “aydın” veya popüler kültüre mal olmuş müstehzi ifade dozu yüksek “entel” deyimleriyle anılmakta ve toplumsal yapıda bambaşka bir konumdalar. Bambaşka bir cemaati oluşturmaktalar. Çoğunluğu aynı meslek dallarında çalıştıklarından günlük hayatlarında birbirleriyle az veya çok ilişki halinde.. Dolayısıyla bu semtlere yerleşme sadece “kentsel gelişme” ve “soylulaştırma” kavramlarıyla izah edilemez. Buralarda mekân edinme seçkinci ve cemaatçi yaşamı tercih etmek demek. Bu yeni semtler bir yerde Greenwich Village’in birer yerel kopyası olmak iddiasındalar. Bu semtler kentin çevresinde inşa edilen büyük ölçekli “korunaklı cemaatler” kadar seçkinci mekânlar ancak “korunaklı cemaatler”in sakinlerine sunmak istediği steril ve yapay mahalle havasına kıyasla bu havayı aslına sadık ve dönemin binalarında sunan oluşumlar. Dahası “korunaklı cemaatler”de deniz manzarası yokken bu semtlerde apartmanların üst dairelerinde Haliç panoraması mevcut. Dolayısıyla daha da değerliler. Buralarda yaşayanlar taşradan İs-

tanbul'a gelen "kara kalabalıklar"dan bunalıp "korunaklı cemaatleri"ne sığınan işadamları ve genç profesyoneller gibi süzülmuş bir seçkinliğe sahip kişiler. Hayatta en çok "duruş"a, yani, "eleştirel entelektüel tavır"a önem veren, toplumu yönlendirdiklerine inanan günümüzün ya da geleceğin yeni seçkinleri. Bu yeni semtler arasında basında en çok Cihangir'den söz edilmesinin sebebi ise son derece basit. Medya ve yayıncılık sektörlerinde sorumlu mevki işgal eden önemli sayıda genç insan Cihangir'de yaşamakta ve bu gençler için Cihangir entelektüel âlemin başkenti. Bu semti mekân edinen ünlü romancıların varlığı da bu statüyü âdeta tescil etmekte. Burası Cihangir Camii'nin altındaki kahveyle birlikte âdeta bir zamanların Beyazıt Meydanı'ndaki Çınaraltı'nın bir kopyası gibi. Gündemi belirlediklerine inanan bu genç insanların çalıştıkları dergi veya gazetede sürekli yaşadıkları semtten bahsetmeleri ise son derece doğal zira çalıştıkları sektörün hedef kitlesi benzer zevkleri paylaşan genç, iyi eğitilmiş kentli okurlar. Cihangir'in kentin "yükselen değerler"i içinde almasının ve bununla birlikte kiraların ve daire fiyatlarının yükselmesinin nedeni de "Türkiye'nin entelektüel hayatında söz sahibi olan" isimlerin burada yaşamaları. Bir gazetecinin deyişiyle, "elinizi sallarsanız bir ünlüye çarptığınız Cihangir'deyiz." Semt sakinlerinden iki yazarın yayınlamaya başladıkları *Cihangir Postası*'na yazanlar arasında Murathan Mungan, Prof. Dr. Nilüfer Narlı gibi ünlü isimler var. Gazeteyi yayınlayan Şengün Kılıç ve Mine Söğüt'ün deyişiyle *Cihangir Postası* "sokak başına iki yazar, üç ressam, altı gazeteci"nin düştüğü bir semtin gazetesidir.² "Cihangir Cumhuriyeti" o kadar revaçta ki genç okurlara hitap eden bir roman³ ile *Lombok* mizah dergisinde bir çizgi romana da konu olmuş durumda.

Cihangir kadar revaçta olan iki yeni mekân ise Asmalımescit ve Galata. Her iki mekânın da ortak özelliği Taksim ve Beyoğlu'na çok yakın olmaları, bir dönem gayri Müslim nüfusun yoğun olduğu semtler olmalarından ötürü kozmopolit kentli kültürü temsil etmesi. Tepe-

2 "Cihangir sakinlerine özel bir gazete", *Milliyet Pazar*, 16 Şubat 2001.

3 Zeynep Aksoy, *Denizkızı*, An Yayıncılık, İstanbul.

başı'nda boşalan Amerikan Konsoloslugu binasının bir sanat-kültür merkezi haline dönüşmesi halinde Asmalımescit-Tepebaşı-Galata ekse- ninin hızla bohem burjuvalarla dolacağı kesin. Seksenli yılların gözde semtlerinden Ortaköy ise lokantaları ve el sanatları pazarıyla Bod- rum'u andırır ticari bir oluşuma, kilise, sinagog ve camiinin bir arada bulunması nedeniyle de "çok kültürlü Türkiye" sloganıyla Türki- ye'nin dış âleme tanıtım kampanyalarında kullanılan bir ürüne dönüş- müş durumda.

SONUÇ

İstanbul'da yaşananlar seksenli ve doksanlı yıllarda yaşanan kuralsız liberal ekonomi uygulaması sonucunda doğan yeni seçkinlerin mekân arayışlarına cevap veren bir gelişimdir. Bu aynı zamanda altmışlı, yet- mişli yıllarda mevcut olan ancak az sayıda aile ile kısıtlı kentli burju- vazinin zenginleşmesi ve genişlemesidir. Altmışlı, yetmişli yıllarda sa- nayi ve ticaret âleminin duayenleri ile sınırlı olan kentli burjuvazinin serveti seksenli, doksanlı yıllarda hem sayısal, hem de bireysel anlam- da ciddi bir artış gösterdi. Bu "patronlar" sınıfına ilaveten seksen ön- cesinde mevcut olmayan ancak seksen sonrasında banka-finans sek- törlerinin kurumsallaşması, sanayi sektörünün dünya ölçeğinde tesis- lere dönüşmesiyle birlikte daha önce emsallerine bir tek Koç Hol- ding'de rastlanan yeni bir "profesyonel yöneticiler" sınıfı ortaya çıktı. Bu yöneticilere verilen ücretlerin zaman içerisinde Batı âleminde veri- len ücret rayiçlerine ulaşması, bunun yanısıra basın "medya"ya dö- nüşmesi ve yıldız gazetecilerin son derece yüksek ücretler almaya baş- lamaları daha önce emsaline rastlanmayan bir gelişmeydi. Sayıları ol- dukça önemli olan bu yüksek gelirli profesyonel yönetici, gazeteci, işa- damı, sanayici ve serbest meslek erbabı artık kentin dar sokaklarında- ki apartman dairelerinde yaşamak istemiyor, "hayatın tadı" nı çıkar- mak istiyordu. Özal döneminin pervasızlığa varan gösteriş kültürün- den de cesaret alan bu yeni sınıf artık yetmişli yıllarda olduğu gibi ser- vetlerini ve lüks yaşamlarını gizleme gibi bir kaygıları olmadığından, birkâç yüzbin veya milyon dolarlık evlerde, villalarda, malikânelerde

yaşamaktan, hatta ve hatta evlerini televizyon kameralarına açmaktan, müzayedelerde en pahalı antika objeleri, tabloları satın almaktan hiçbir beis duymuyordu.

İstanbul burjuvazisinin üst katmanlarında bunlar cereyan ederken otuzlu yaş dilimindeki kentli gençlik arasında ise başka bir değişim yaşanmaktaydı. Lisans veya yüksek lisans eğitimlerini Amerika'da görmüş, bir veya daha fazla yabancı dil bilen, kozmopolit kültürle beslenmiş, "Türkiye'nin hali"nden hoşnut olmayan, Türkiye'de olup bitenlere eleştirel bakan bu genç sınıf esas itibarıyla reklam, halkla ilişkiler ve medya alanlarında çalışıyordu. Zaman içinde gelir düzeyleri de yükselen bu genç sınıf henüz "patronlar" ve "profesyonel yöneticiler" kadar yüksek gelir elde etmediğinden, onların düzenli ve yerleşik hayatlarına benzer bir hayat tarzı da olmadığından "korunaklı cemaatler" de yaşaması imkânsızdı. Bu nedenle kültürel ve sanatsal etkinliklere meyilli bu genç sınıf "ağabeyleri"nin Cihangir, Asmalımescit, Galata'ya yerleşmeye başlamaları ile birlikte bu semtlerde yaşamaya ve böylece yeni cemaatler oluşturmaya başladı.

Bugün bir yandan Zekeriyaköy'de diğer yandan Cihangir, Galata-Asmalımescit-Tepebaşı ekseninde gözlemlenen bu değişim öz itibarıyla seçkindir ve kendine örnek olarak New York'u almıştır. Bu nedenle bu semtlere yerleşenlerin ezici çoğunluğu ortalama İstanbullu'yu temsil etmediği gibi New York'lu akranından da ayırt edilemez. İstanbul'da gözlemlenen bu kentsel değişim son tahlilde İstanbul burjuvazisinin küreselleşmesi ve seçkinleşmesidir.